

Dobřany, stavební úpravy okolí kostela

sv. Mikuláše

- zjišťovací archeologický výzkum

20.12.2004

Mgr. Jan Vladař, Mgr. Jana Richterová

ARCHEOS

společnost pro archeologii a památky

Nebahovská 1016, Prachovice 383 01

plzeňská kancelář: Hankova 10, Plzeň (tel. 377320886)

Jan Vladař (+420 / 776591271) Jana Richterová (+420 / 608121518)

E-mail: jan-vladar@volny.cz

Dobřany, stavební úpravy okolí kostela sv. Mikuláše - zjišťovací archeologický výzkum

Úvod

Ve dnech 10. - 19. listopadu 2003 provedli pracovníci společnosti Archeos zjišťovací archeologický výzkum formou dvou sond při vnějším obvodovém zdivu kostela sv. Mikuláše na náměstí v historickém jádru města Dobřan. Provedení výzkumu iniciovali zástupci města Dobřan na základě požadavku Národního památkového ústavu v Plzni v rámci příprav projektu na stavební úpravy Náměstí T.G.M.

Postup výzkumu

Základním požadavkem bylo zjištění mocnosti předpokládaných navážek při obvodu stavby a hloubky založení obvodových zdí podélné lodi. Na základě jednoznačného požadavku zástupců investora bylo dohodnuto, že pokud bude v odkrývaných sondách zjištěna hrobová vrstva, bude archeologický výzkum ukončen na její horní úrovni.

Přítomnost hrobů byla předpokládána na základě historických zpráv o využívání městského hřbitova při kostele do r. 1789.

Výzkum byl zahájen otevřením sondy (Sonda 1) při jižní obvodové zdi kostela. Po odstranění žulových desek obvodového chodníku byla postupně odstraňována vrstva zeminy až po zjištění prvních hrobů. Následně byla sonda dodatečně rozšířena jižním směrem, kde povrch kryla vrstva asfaltu. Odhalené situace byly kresebně a fotograficky zdokumentovány. Plošné zaměření bylo provedeno na stávající stavbu, pro výškové zaměření byl fixním bodem současný povrchu při patě obvodové zdi v místě sondy, absolutní hodnoty byly získány z poskytnuté předběžné projektové dokumentace.

Po ukončení výzkumu v Sondě 1 se další fáze zjišťovacího výzkumu přesunula k severní obvodové zdi stavby v místě napojení příčné lodi (Sonda 2). Sonda byla odkryta pouze v prostoru obvodového chodníku ze žulových desek a rovněž její hloubení bylo ukončeno po zjištění hrobů. Odhalené situace byly kresebně a fotograficky zdokumentovány. Plošné zaměření bylo provedeno na stávající stavbu, pro výškové zaměření byl použit fixní bod Sondy 1.

Popis sondy

Sonda 1

Sonda (Obr. 3, 4) byla provedena při posledním opěráku jižní obvodové zdi lodi směrem ke křížení lodí. Celkem byl odkryt pruh o rozměrech 1, 20 x 3, 20 m přiléhající k lodi a 1, 20 x 2, 00 m k opěráku. Úroveň okolního terénu se svažovala jižním směrem cca o 0, 15 m / 1 m, ale přirozenou svažitost narušoval obvodový chodník vystupující nad terén o 0, 10 až 0, 15 m. V části sondy těsně při obvodové zdi byly v úrovni 0, 60 až 0, 80 m pod úrovní terénu, tj. od povrchu obvodového chodníku při zdi, zjištěny 3 hroby orientované hlavou k západu, z části zabíhající do východního profilu. Odkryv hrobů nebyl proveden, ale na základě pozorování se jednalo o dětské pohřby. V půdoryse ani ve stěně východního profilu nebyly zjištěny obrysy hrobových jam. Z jižní strany na hroby navazoval kvádr ze žlutého pískovce o zjištěné příčné délce 0, 80 m, delší stranou zabíhal do východního profilu, zjištěná délka činila 0, 80 m, na výšku kvádr měřil 0, 35 m. Svrchní, značně poškozená strana kamene ležela těsně pod úrovní terénu a z části byla zalita do asfaltového povrchu. Spodní strana kamene po celém zjištěném obvodu přímo navazovala na maltový podklad, který zabíhal také pod ze západu těsně přiléhající menší kámen. Na celou strukturu od jihu navazoval další, shodně orientovaný hrob v úrovni 0, 40 m pod povrchem. Absolutní výška horní úrovně hrobové vrstvy se neměnila.

V rohu mezi obvodovou zdí a opěrákem byly rovněž zjištěny různé úrovně rozšířeného předzákladu. Na úrovni 0, 20 m pod povrchem vystupoval o 0, 12 m z omítnutého zdiva opěráku pískovcový kvádr o délce 0, 65 m. Ve zdivu lodi nebyla na této úrovni pozorován žádná odchylka, ústupek ale mohl zaniknout v silné vrstvě cementové omítky. Úroveň dalšího vystupujícího předzákladu byla 0, 30 až 0, 35 m pod povrchem. Předzáklad tvořily tmavě hnědé pískovcové kvádry o téměř jednotné délce 0, 40 m, vystupující o 0, 20 m před zdivo. Tato úroveň předzákladu obíhala při zdivu opěráku i lodě. Další dvě úrovně předzákladu 0, 60 a 0, 70 m se vázaly pouze k opěráku.

Od druhé úrovně předzákladu tj. 0, 30 až 0, 35 m, vybíhala od paty opěráku jižním směrem v délce 1, 80 m hrana kamenného, maltou spojovaného bloku. Rozměry objektu se nepodařilo v sondě zachytit.

Sonda 2

Sonda (Obr. 3, 4) o rozměrech 2,30 x 1,30 m byla provedena při severní obvodové zdi kostela, v severozápadním vnějším rohu křížení lodí. Napojení cihlového zdiva příčné lodi je řešeno obloukem o poloměru přibližně 2,50 m na spáru přizděným ke zdivu podélné lodi. Povrch krytý žulovými deskami obvodového chodníku byl o 0,20 m níže než u jižní zdi. V sondě byl zjištěn jeden hrob v hloubce 0,90 m pod úrovní povrchu. Jednalo se o dětský pohřeb, orientace těla nebyla pro špatnou zchovalost zjištěna. Na výškové úrovni zjištěného hrobu byl další výzkum ukončen.

V sondě byly dále zachyceny rozšířené předzáklady obvodového zdiva podélné i příčné lodě. Na úrovni 0,30 m vybíhal předzáklad zdiva příčné lodě o 0,60 m, vnější hrana předzákladu byla ke ze zdivu podélné lodě přizděna na spáru přibližně pod úhlem 45°. Byl sestaven z pískovcových kvádrů, proložených lomovým kamenem, úlomky cihel a spojovaný maltou. Na úrovni 0,55 m vybíhal předzáklad zdiva podélné lodě o 0,20 m. Byl tvořen, podobně jako zdivo nad ním, lomovým kamenem spojovaným maltou.

Sonda 3

Pracovníci společnosti Archeos provedli ve dnech 21. června až 13. srpna 2004 záchranný archeologický výzkum předcházející uvažovaným stavebním úpravám okolí kostela sv. Mikuláše v rámci stavební akce Rekonstrukce Náměstí T.G.M v Dobřanech. Záchranný archeologický výzkum navázal na předchozí zjišťovací etapu výzkumu, která měla za cíl ověřit sled svrchních vrstev v těsné blízkosti obvodového zdiva kostela a zjistit výškovou úroveň předpokládaných hrobů městského hřbitova zrušeného v 18. století. Zjišťovacím výzkumem byla určena absolutní úroveň hrobů přibližně mezi 326,90 - 327,10 m.n.m. při jižní obvodové zdi a 326,60 m.n.m. při severní obvodové zdi. Zároveň byly zjištěny a dokumentovány několikanásobné, rozdílné úrovně rozšířeného zdiva základů obvodové zdi a opěráků, prozatím bez možnosti bližší interpretace vzhledem ke stavebnímu vývoji objektu.

Na základě výsledků zjišťovací archeologického výzkumu byla další sondáž zaměřena na místo, ve kterém budoucí stavební zásahy výškově zasahují do vrstvy hrobů.

Pro umístění Sondy 3 byl zvolen jižní roh při styku západního průčelí kostela a vchodové přístavby. Severní stěnu Sondy 3 tvořilo jižní zdivo přístavby, východní stěnu tvořilo zdivo západního průčelí, ve směru východ-západ měřila 6,20 m a ve směru sever-jih 5,40 m (Obr. 1, 2). Po odstranění žulových desek obvodového chodníku a žulových kostek z povrchu současné vozovky byla zjištěna další vrstva valounové dlažby, následně byla postupně odstraňována vrstva zeminy až po zjištění prvních hrobů v absolutní hloubce 326.90 m.n.m. Shora na vrstvu hrobů přiléhala drobná zídka z jedné řady pískovcových kamenů zděných maltou. Dále byla zjištěna zeď ze tří řad pískovcových kvádrů, z nichž spodní řada byla rozšířena (Obr. 3). Hrobová vrstva obsahovala množství, převážně porušených nebo velmi špatně zachovaných hrobů, resp. byla vyplněna rozptýlenými kosterními pozůstatky. Dokumentovat a vyzvednout se podařilo pouze dva svrchní, zřejmě dětské pohřby (antropologický posudek bude přiložen k Nálezové zprávě). Hrobová vrstva obsahovala minimum nálezů, získána byla druhotně uložená keramika mladší doby hradištní, doby římské a mladší doby železné (Obr. 4). Na úrovni 325,85 až 325,75 bylo zjištěno jílovité, světle hnědé podloží, do kterého byly zahloubeny drobné objekty. Ze tří objektů byly získány zlomky keramických nádob datované rámcově do mladších období pravěku (Obr. 4).

Odhalené situace byly kresebně a fotograficky zdokumentovány. Plošné zaměření bylo provedeno na stávající stavbu, pro výškové zaměření byl fixním bodem současný povrch při patě rohového opěráku, absolutní hodnoty byly získány z poskytnuté předběžné projektové dokumentace.

Interpretace

Vzhledem k omezenému rozsahu výzkumu nelze učinit konečné závěry, první hroby v Sondě 1 byly zachyceny na absolutní úrovni přibližně mezi 326,

90 - 327, 10 m.n.m., výšková úroveň všech 4 zjištěných hrobů byla přibližně stejná. V Sondě 2 se zjištěný hrob nacházel v absolutní úrovni 326, 60 m.n.m. Předzáklad jižní zdi podélné lodě se nacházel v úrovni 327, 35 m.n.m, severní zdi 326, 95 m.n.m.

Lze se proto domnívat, že v minulosti došlo k výškovým úpravám okolí kostela. Jejich vykonání je možné klást do doby po zrušení hřbitova, přičemž patrně došlo nejprve ke snížení terénu a následně jeho několikanásobnému navýšení na současnou úroveň. Zcela původní úroveň terénu v době existence okolního hřbitova lze předpokládat přibližně ve výšce rozšířeného předzákladu obvodové zdi podélné lodi.

Rozdílná výšková úroveň předzákladu jižní a severní obvodové zdi a rozdílný charakter zdiva rovněž svědčí minimálně o rozdílných stavebních technikách případně rozdílných stavebních etapách.

Pískovcový kvádr nalezený v Sondě 1 může být náhrobním kamenem, kryjícím vyžděnou hrobku (Obr. 5). Umístění kamene lze považovat za původní, nebyl zasažen stavebními úpravami okolí kostela, a jeho výšková úroveň odpovídá předpokládané úrovni terénu v době existence hřbitova.

Existence několika úrovní předzákladu u opěráku jižní zdi patrně souvisí se statickými nároky na těleso opěráku a celý dokumentovaný prostor opěráku a obvodové zdi charakterem zdiva náleží jedné stavební etapě. K obvodové zdi je přibližně od výšky 0, 10 do 0, 50 m nad povrchem připojena drobná římsa ze svisle kladených cihel, která je napojena na totožnou římsu opěráku, kterou tvoří vybíhající pískovcové kvádry. Doplnění římsy bylo patrně provedeno z estetických důvodů během barokních úprav stavby (Obr. 6). Situaci je potřeba blíže objasnit stavebně-historickým průzkumem.

Kamenný blok vybíhající do prostoru náměstí sloužil patrně jako předstupeň jižního vchodu do kostela.

Historické zprávy

Přestože minulosti Dobřan je věnována dlouhodobě pozornost, není otázka vzniku a stavebního vývoje nejstarších částí města dosud uspokojivě řešena.

Dobřany představují ukázkou plánovitě vystavěného městečka s pravidelným rozložením domů kolem rozlehlého náměstí. Charakteristická

středověká lokační osnova je ovšem narušena trasou starší, raně středověké cesty směřující středem města k brodu přes řeku Radbuzu. Možný vliv na celkové uspořádání známého půdorysu mohla mít také starší osada předcházející pravidelnému založení města. Se starší osadou je spojována existence kostela sv. Víta, městské založení ve 2. pol. 13. století pak patrně provázela stavba nového farního kostela sv. Mikuláše.

Na základě písemných zpráv lze dobu výstavby kostela sv. Mikuláše klást do intervalu mezi r. 1259 a 1273. Jeho existence včetně patrocinia je bezpečně doložena v papežské confirmaci pro chotěšovský klášter r. 1273, v pozdějším prameni je r. 1431 uváděný jako farní. Stavba byla za válečných událostí r. 1420 a opět r. 1620 v neznámém rozsahu poškozena. První doložitelné opravy válečných škod byly na stavbě provedeny r. 1651 a 1692. Během barokní přestavby r. 1757 - 58 byly boční stěny presbyteria nahrazeny přístavky, které částečně vytvořily příčnou lod. Další oprava kostela se zmiňuje r. 1907, kdy byl patrně vybudován po obvodu stavby chodníček z žulových desek.

Použité publikace:

Kamper, J. - Wirth, Z. Soupis památek historických a uměleckých XXX. Praha

Karel, T. 1995: Vysoká brána aneb opevnění Dobřan. Hláska VI / 1, 3-7

Kašpar, K. 1998: Dobřany (1243-1998). Dobřany

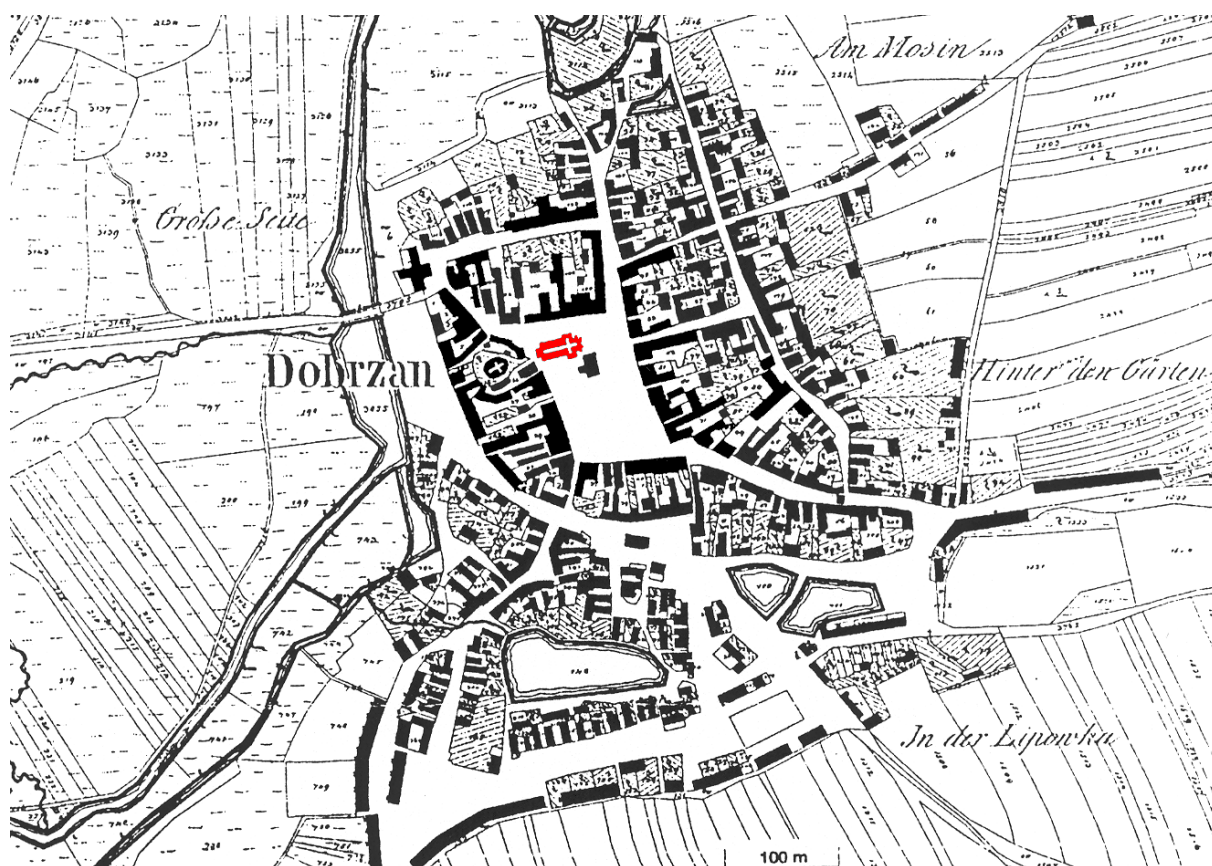
Kuča, K. 1999: Města a městečka, Díl I. Praha

Velímský, T. 1999: Mikulášské zasvěcení kostelů a počátky trhových sídlišť a měst v Čechách. MHB 6, 7-62

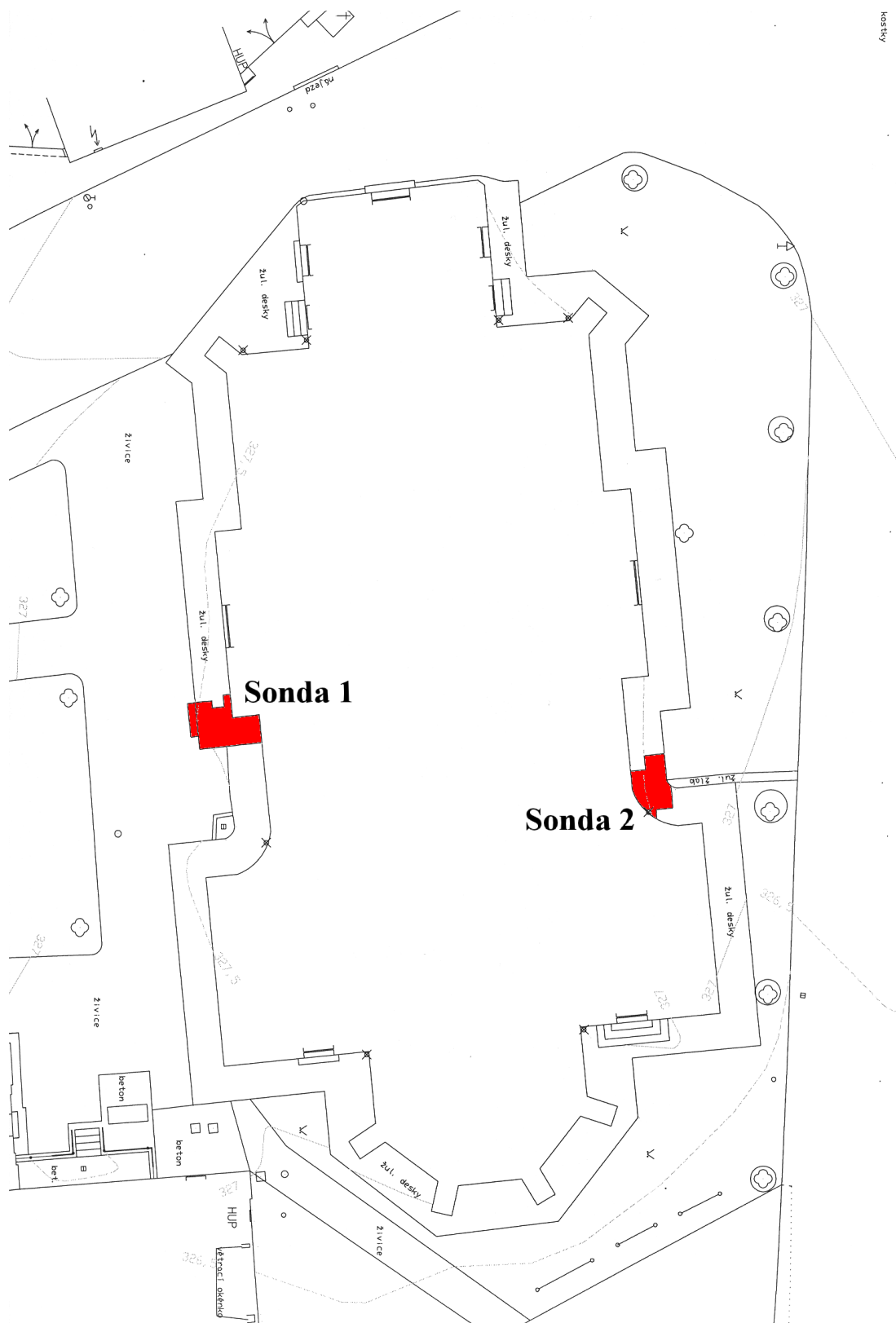
Vlčka, F. 1932: Město Dobřany v historii a době přítomné. Dobřany

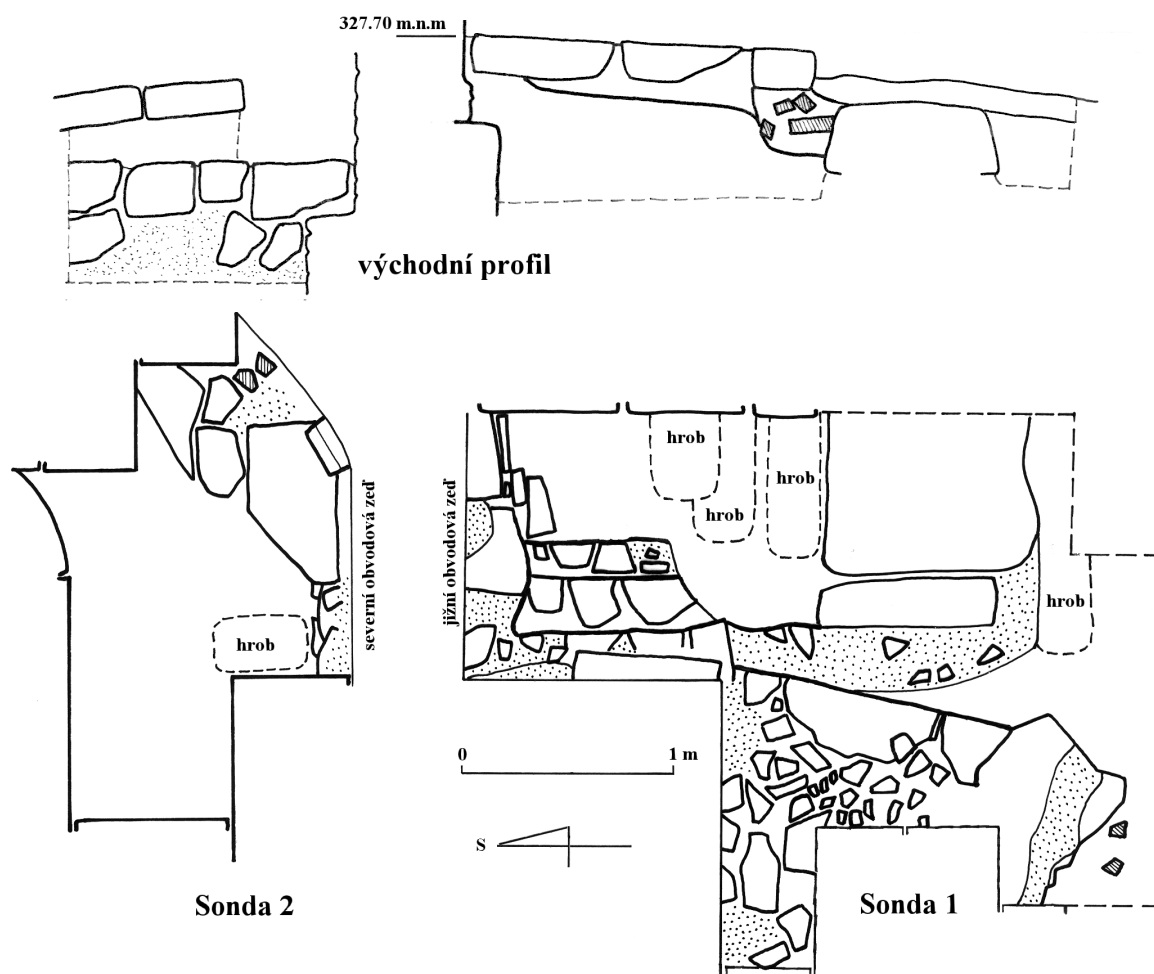
Obr. 1 Letecký pohled na náměstí T.G.M. v Dobrušce.

Obr. 2 Historický plán města z r. 1838 (kostel sv. Mikuláše zvýrazněn).

Obr. 3 Zaměření kostela sv. Mikuláše z projektové dokumentace (archeologické sondy zvýrazněny)

Obr. 4 Půdorysy archeologických sond a jejich východní profily.

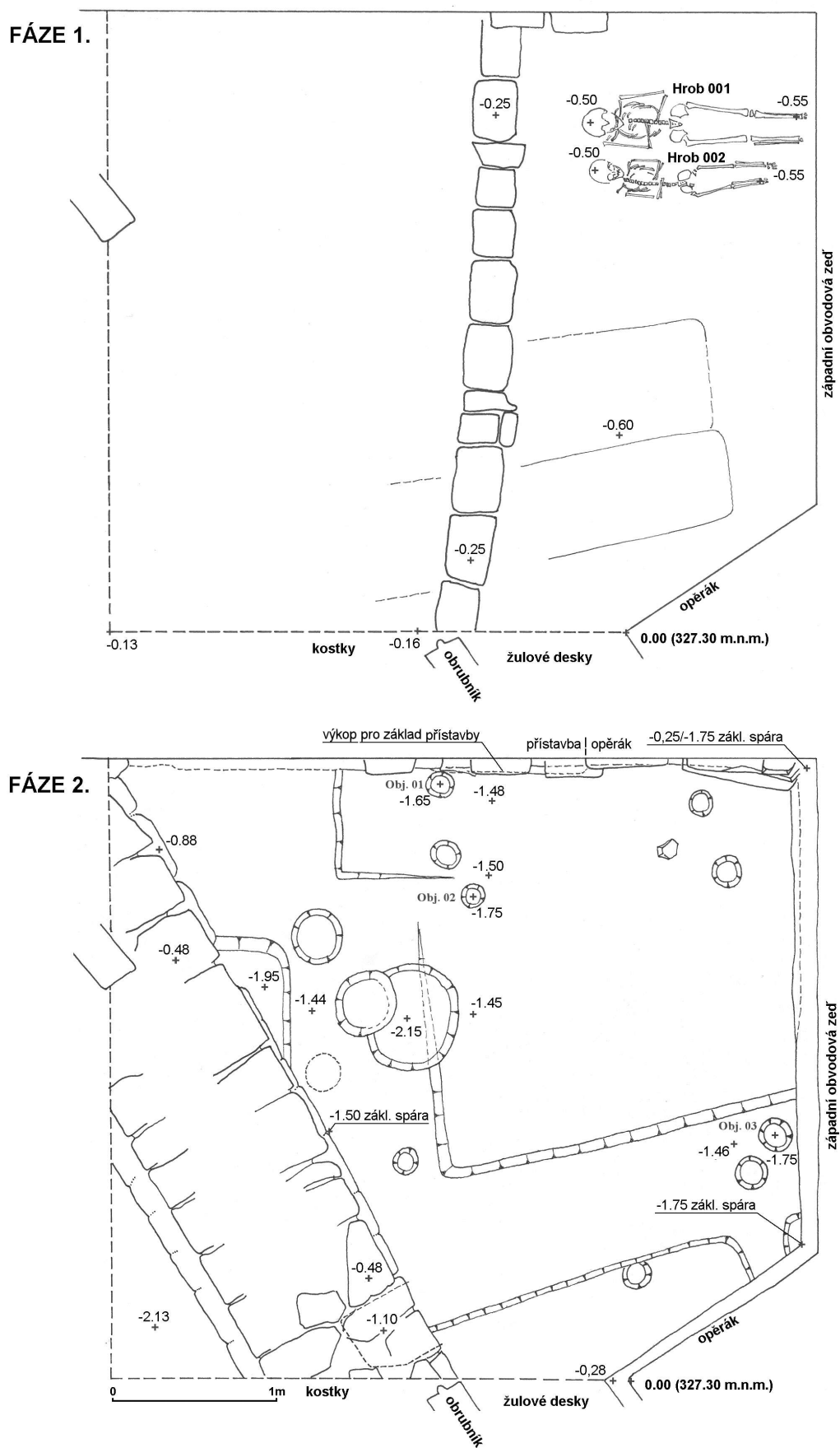

Obr. 5 Pískovcový kvádr interpretovaný jako náhrobní kámen.

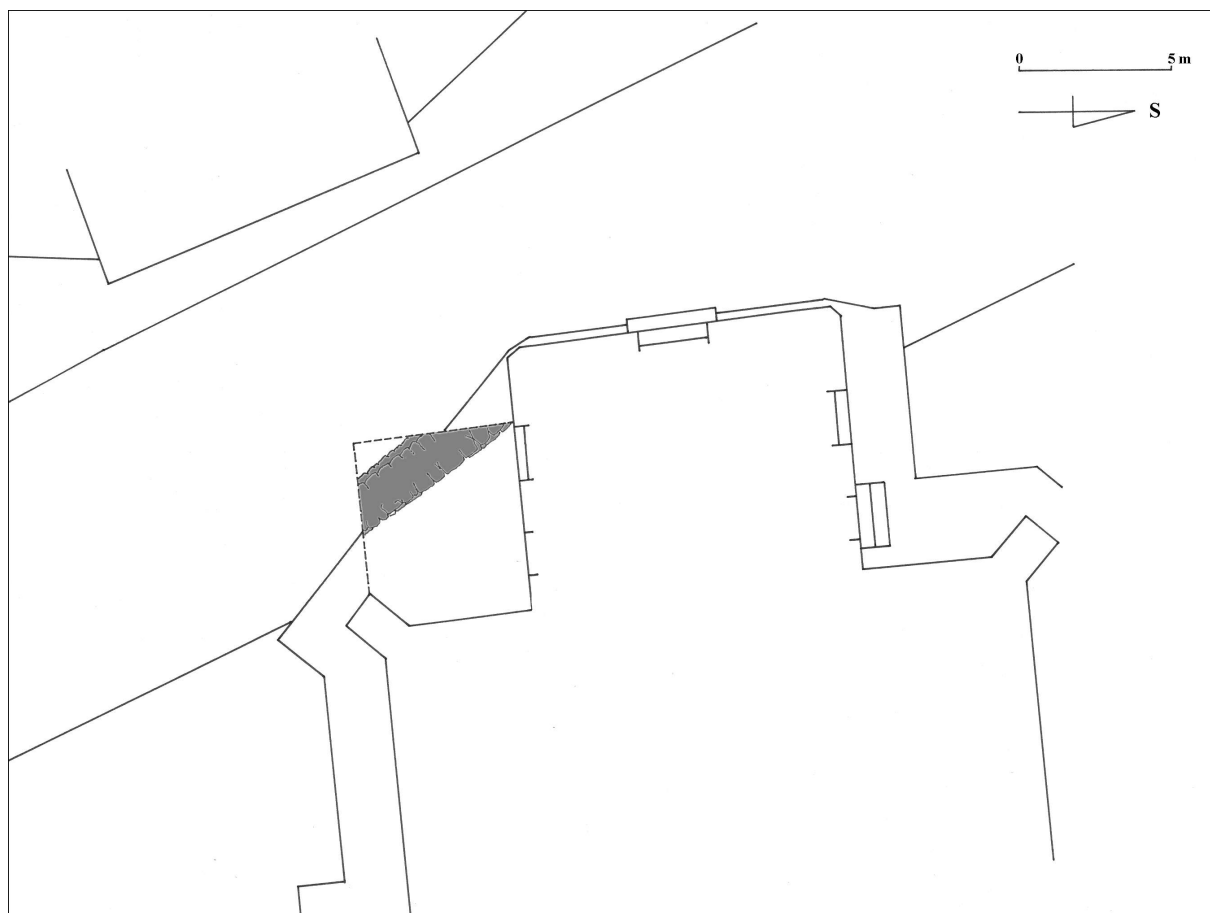

Obr. 6 Napojení jižní obvodové zdi a opěráku.

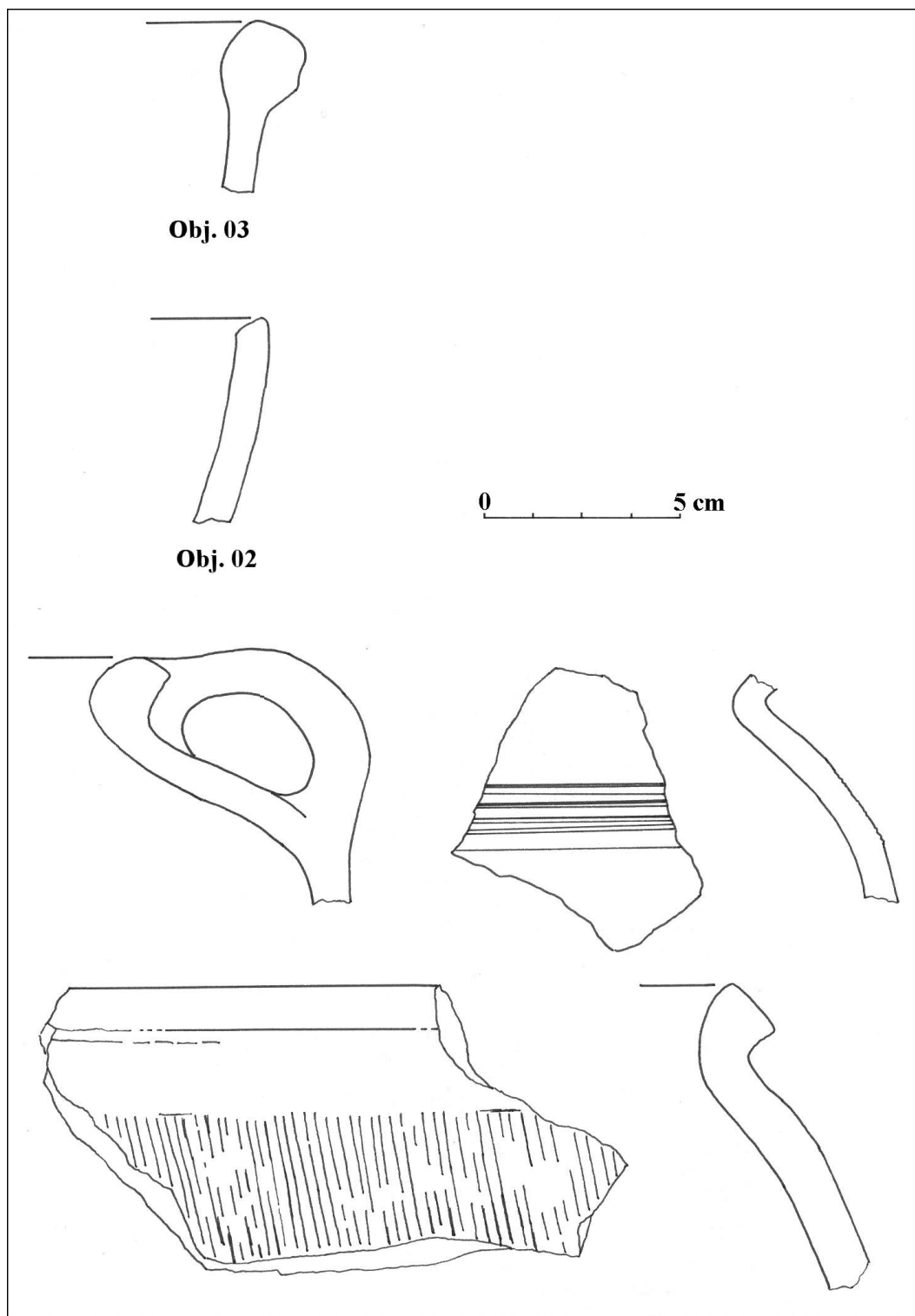
Obr. 7 Návrh plošného odkryvu

Obr. 9 Půdorys Sondy 3 (Fáze 1. –hrobová vrstva, Fáze 2. –podloží)

Obr. 10 Zjištěný průběh zdiva zakreslený do celkové situace

Obr. 4 Nálezy (Obj. 02, Obj. 03 a hrobová vrstva)

Obj. 01 keramika 2 ks, světle hnědá, ml. pravěk RI.A

Obj. 02 keramika 2 ks (okraj), černá, ml. pravěk RI.A

Obj. 03 keramika 2 ks (okraj), tmavě hnědá, ml. pravěk RI.A

Prozatimní uložení nálezů:

Archeos

Budoucí trvalé uložení nálezů:

Západočeské muzeum v Plzni